

DENAR

(Nadaljevanje)

5. Blagovni promet

Z nastankom denarja dobi blagovna zamenjava obliko blagovnega prometa. V začetku je bila neposredna menjava: blago — blago; kasneje pa jo opravljajo s pomočjo splošnega ekvivalenta denarja; blago — denar — blago. Ena uporabna vrednost je platno, druga uporabna vrednost pa je žito. Kot vidimo, ostane vsebina gibanja enaka kakor pri neposredni zamenjavi. Lastnik blaga, ki je zanj neuporabna vrednost, ga z zamenjavo odtuji, dobi pa drugo blago, ki je zanj uporabna vrednost. To blago nosi in troši kot uporabno vrednost. Prav to se dogaja kot vsebina gibanja tudi pri blagovnem prometu. Vendar pa se blagovni promet razlikuje od neposredne zamenjave.

V blagovnem prometu prehaja blago dejansko skozi določene metamorfoze, skozi določene preobrazbe. Med tem gibanjem ali preobraževanjem blago poveže več oseb, več blagovnih proizvajalcev, a ne samo dvojico, kakor se je to dogajalo pri neposredni zamenjavi. Nadalje je pri blagovnem prometu gibanje enega blaga povezano z verigo gibanj drugih vrst blaga. Obvezno je vključeno v to verigo. Če nastane v tej verigi nekeje zastoj, če gibanje nekega blaga običi, se to razširi na vso verigo. Lastnik blaga — platna na primer spremeni svoje blago v denar. To je zanj prodaja. To dejanje od blaga do denarja je prva metamorfoza njegovega blaga — platna. To pomeni, da je to blago — platno pretvoril, če hočemo, v zlato krinko, zlato lutko, ga pozlatil. To je dejansko najtežji korak v gibanju blaga. Zakaj najtežji? Ker se s tem gibanjem zasebno delo mora potrditi in preobraziti v družbeno delo, oziroma konkretno delo v abstraktno delo. Razumljivo je, da se ta preobrazba izvrši s tem, da se blago — platno pretvori v denarno blago — zlato, ker je zlato kot uporabna vrednost posebej izraženo.

Prvi korak metamorfoze blaga — platna prodaja pomeni za neko osebo B, ki ima denar in da ta denar za platno — nakup. Toda, odkod ima oseba B ta denar? Dve možnosti sta. Prva je, da je ta oseba proizvajalec zlata; druga pa je, da je pred tem morala prodati neko blago. Najpogostejši je drugi primer. In med tem ko je za platno gibanje blago (platno) — denar prva metamorfoza, pomeni to za lastnika denarja, za osebo B, ki je morala prej, pred tem prodati blago, nakup. Zato je to za blago osebe B že druga ali končna metamorfoza. Za osebo B to pomeni denar — blago (platno). Oseba B je morda prišla do denarja, ker je nekeje prodala vrečo orehov za denar.

Ko je lastnik platna dobil denar, je ostal z njim na tržišču in kupoval blago, ki mu je bilo potrebno. S tem opravlja drugi ali zadnji korak preobrazbe njegovega blaga — platna ali drugo metamorfozo. Za denar je na primer kupil jagnje. Ta druga metamorfoza platna za jagnje pa predstavlja začetek, prvo metamorfozo. Jagnje se šele pretvarja, preobrazba v denar. Kakor vidimo poveže eno gibanje blaga tri osebe — lastnika jagnjeta, platna in denarja (orehov). Začetna metamorfoza blaga (platna) za blago osebe B, ki je prodala orehe za denar, pomeni zad-

njo metamorfozo. Potem napravi platno drugo metamorfozo od denarja do drugega blaga, jagnjeta. Za blago osebe C, ki ima jagnje, je to prvi korak — od jagnjeta do denarja.

Zamenjava v blagovnem prometu vključuje neposredno tri osebe, tri blagovne proizvajalce. To pomeni, da se družbena vez proizvodnje širi: prehaja krajevne meje. Pa še nekaj. Ta vez je tudi zato mnogo večja, ker lastnik platna, ki je zamenjal platno za denar, navadno ne kupi samo enega blaga. Delitev dela je vzrok, da je njegov izdelek ena vrsta blaga. Izdeluje na primer samo platno. Njegove potrebe pa so različne. Denarno vsoto, ki jo dobi za platno, mora zato deliti in bo kupil kruh, meso, pohištvo in drugo. Torej bo moral stopiti v stik s številnimi različnimi drugimi proizvajalci.

Kaj imamo tu? Pri neposredni zamenjavi smo imeli razmerje med dvema osebama (v razmerju med blagom): med lastnikom platna in lastnikom žita. Ko sta zamenjala, sta tako prvi kakor drugi hkrati prodala in kupila. Na eni in na drugi strani smo imeli hkrati tako prodajo kakor nakup. Eden je prodal platno in kupil žito; drugi pa je prodal žito, kupil pa platno. Pri obliki blagovnega prometa pa imamo opravka s časovnim in krajevnim neujemanjem prodaje in nakupa na obe strani. Lastnik blaga prodaja namreč lahko na enem trgu, gre pa nato na drugo tržišče in tam spremeni denar v blago, ki ga potrebuje. Nadalje, lahko se zgodi, da hoče zadržati denar in da ga noče takoj spremeniti v drugo blago. To pa ima vrsto posledic za vso verigo blagovne izmenjave. Kajti, če lastnik, ki ima namesto platna denar, noče kupiti jagnjeta, tedaj tudi lastnik jagnjeta ne more prodati. Njegovo blago ne more uresničiti prve metamorfoze: jagnje — denar. Tedaj bo stal na tržišču z jagnjetom, prvi pa z denarjem. Ker lastnik jagnjeta ni mogel spremeniti svojega blaga v denar, ki je zastal v roki prejšnjega lastnika platna, tudi on zato ne more kupiti na primer obutve. Zato bo tudi lastnik obutve stal na tržišču s svojim blagom. Tudi to ne bo moglo kreniti na težavno pot blagovne preobrazbe, spreminjanja v zlato krinko. Itd.

Blagovni promet razširja krog vezi med različnimi proizvajalci. Nato te vezi tudi komplicira. Glede na to, da gospoduje tu stihija, da nihče ne obvlada skupnega gibanja proizvodnje in razdelitve, da gospoduje v blagovni proizvodnji proizvodna anarhija, je tedaj jasno, da se tu razvija krog razmerij, ki nikakor ni pod kontrolo blagovnih proizvajalcev. Ta krog razmerij je nasprotno izven moči proizvajalcev, čeprav odloča o njihovi usodi.

Naj končamo. Kaj je denar? Kakor vidimo, je denar proizvod stihijskega gibanja zamenjave. Njegova vloga je, da je stihijsko sredstvo, s katerim se na tržišču preračunava individualno delo v družbeno delo. Je sredstvo, ki kvaliteto izenačuje individualno delo kot družbeno delo. Brž ko je lastnik platna spremenil blago v denar, je s tem svoje individualno delo spremenil v družbeno delo in v tem pomeni je njegovo individualno delo iste kakovosti kakor vsako drugo individualno delo in ima značaj družbenega dela.

Nadalje, denar je sredstvo za količinsko določitev deleža proizvajalca pri raz-

delitvi proizvodov, to je, količinsko določa, koliko bo njegovo individualno delo priznано za družbeno delo. Če dobi lastnik platna več denarja, pomeni to, da je dobil večjo količino tega predstavnika družbenega dela in bo zato lahko za večjo količino denarja kupil več drugega proizvoda. Denar je torej absolutno blago, ki ima posebno družbeno vlogo, da izraža vrednost vseh drugih vrst blaga.

6. Osnovna funkcija denarja

Denar se rodi z dvema temeljnima funkcijama. Te sta merilo vrednosti in menjalno sredstvo. Denar je predvsem enotnost teh dveh funkcij. Kot merilo vrednosti služi denar, to je absolutno blago, za to, da s svojimi količinami, torej z določeno količino zlata, meri velikost vrednosti nekega blaga. Razumljivo je, da vstopajo v zamenjavo vrste blaga, ki imajo razne velikosti vrednosti. Par volov ima večjo velikost vrednosti kakor jagnje. Zato so potrebne tudi različne količine zlata, da bi izrazili to različno velikost vrednosti teh vrst blaga.

Tu se sedaj pojavlja tehnični problem, kako meriti razne količine zlata. Tehnično je neprimerno, da bi ob vsaki priložnosti pri zamenjavi blaga s tehnično določili težino določene količine zlata, ki naj predstavlja vrednost nekega blaga. Tu pa naglo pride na pomoč avtoriteta, ki je družbeno priznana... država. Država določi neko težinsko količino zlata, ki velja za merilo cen. Ta težinska količina je na primer lahko en gram. Ta gram dobi določeno ime, na primer dolar. Nato izražajo vrste blaga svojo vrednost tako, da se določena količina zlata, ki je merilo te vrednosti, neposredno predstavlja kot določeno količino vseh težinskih enot, praktično dolarja.

Naj bo za neko blago, na primer plug, potrebna kocka zlata, ki je merilo njegove vrednosti. Naj bo že določena težinska enota, s katero tehnično merimo to količino zlata; in naj jo imenujemo dolar. Tedaj bo cena pluga izražena neposredno v dolarjih, to je v tolikšni vsoti dolarjev, da bodo te enote enake tisti kocki zlata. Denimo, da tehta kocka zlata 10 gramov. Tedaj postopek v zamenjavi ne bo tak, da bi najprej zamenjali plug za tolikšno kocko zlata, ki je na tehnični težki 10 gramov, temveč bo lastnik pluga dejal: cena mojega pluga je 10 dolarjev. Poslužil se bo neposredno teh cenovnih meril.

Zlato je kot vrednostno merilo ekonomska kategorija. Če gre za količino zlata, ki je potrebna za določitev vrednosti nekega traktorja, je naravno, da bo potrebna večja količina zlata. Zakaj? Zato, ker je vrednost traktorja večja kakor vrednost pluga. Če gre torej za blago večje vrednosti, je treba, razumljivo, določiti njegovo vrednost z večjo količino zlata. Toda kako? S cenovnim merilom. Cenovno merilo opravlja popolnoma tehnično funkcijo. Država določi neko težinsko enoto zlata, ki bo tehnično služila za to, da z njo izražamo razne količine zlata, ki so merilo vrednosti.

Cenovnega merila se prav nič ne tiče, ali v proizvodnji zlata delovno storilnost povečujejo ali zmanjšujejo. Cenovno merilo je predpisano, denimo, en gram. Zato je vseeno, ali je za ta gram potrebnih

10 ali 100 ur družbenega dela. To pa ni vseeno za zlato kot merilo vrednosti. Če bo na primer storilnost dela pri plugu ostala enaka, pa se bo dvojno povečala storilnost dela pri zlatu, bo naravno, da bo imela enaka količina zlata dvakrat manjšo vrednost. Torej bo mera iste vrednosti pluga dvakrat večja količina zlata, 20 gramov in ne deset kakor prej. Cenovno merilo ostane isto — en gram je en dolar. Kaj se potem zgodi? Cena pluga bo 20 dolarjev. Vsaka država ima za to težnjo enoto, za cenovno merilo posebno ime. Pri nas je dinar, v Franciji frank, v Nemčiji marka itd.

Kaj je novce? Novce je dejansko določena težnjska enota denarja, ki ima svojo obliko in žig, s to obliko in žigom pa je dejansko zajamčena kakovost in vsebina denarnega blaga v tem kosu denarja, v tem primeru zlata. To so zlati ali polnovredni novci. Kasneje bomo videli, kako poraja neka druga funkcija naravno nepolnovredne novce, nato pa tudi papirnati denar.

Pri funkciji denarja kot vrednostnega merila moramo vedeti še to. Da bi izrazili vrednost nekega blaga neposredno, takoj, ni potrebna prisotnost zlata. Lastnik blaga — pluga vnaprej sporoči ceno, čeprav ni niti v njegovem žepu, niti v žepu tistega, ki povprašuje po plugu, niti grama zlata, niti kakršnega koli denarja. Rekel bo, da stane plug na primer 20 dolarjev. To pomeni, da opravlja denar to funkcijo vrednostnega merila idealno. Zakaj? Zato, ker so številna menjalna dejanja to razmerje izkustveno že približno določila. To razmerje izraža količine delovnega časa, ki so potrebne za neko blago oziroma za proizvodnjo zlata. Zato, ker so vse vrste blaga kot vrednosti opredmeteno človeško delo, zaradi česar so same po sebi zmerljive, lahko tudi skupno merijo svoje vrednosti z istim specifičnim blagom in tako to blago spremenijo v skupno merilo svojih vrednosti ali denar. Denar je kot vrednostno merilo nujna oblika, v kateri pride do veljave tista mera vrednosti, ki tiči v samem blagu — delovni čas. (Marx: Kapital I, str. 55).

Kaj je cena? Cena je v denarju, s količino denarnega blaga, izražena vrednost blaga. To pomeni, da je to denarno ime za vrednost blaga, ker pa vrednost blaga pomeni materializirano družbeno delo, je cena denarno ime za opredmeteno družbeno delo.

2. Denar kot menjalno

Druga bistvena funkcija denarja je funkcija menjalnega sredstva. V tej funkciji služi denar kot sredstvo izvršitve blagovne metamorfoze, blagovne izmenjave. Če naj denar kot vrednostno merilo služi idealno, kot menjalno sredstvo, mora biti realno navzoč.

Kaj se dogaja pri denarju v funkciji menjalnega sredstva? V tej funkciji se nenehno vrti na tržišču, svojo funkcijo opravlja samo na področju tržišča. Posreduje pri nakupih in prodajah raznega blaga. Lastnik blaga je na primer prodal platno za denar, nato pa je s tem denarjem kupil žito. Ko je izročil denar za žito, je zapustil tržišče in odšel, da bi porabil žito. Kdo ostane na tržišču? Ostane prejšnji lastnik žita, ki ima sedaj v

svojem žepu neko vsoto denarja. To pomeni, da je žito odšlo s tržišča, lastnik denarja pa si lahko sedaj zanj kupi jag-nje. Kaj nato napravi? Ko je izročil denar za jagnje, odide z jagmetom, na tržišču pa ostane z denarjem bivši lastnik jagnjeta. Ta kupi za ta denar, denimo sekuro. Ko je kupil sekuro, odide s tržišča in uporablja to kupljeno sekuro. Na tržišču ostane prejšnji lastnik sekire, ki kupi za denar čevlje in tako po vrsti naprej. Blago odhaja v potrošnjo, denar pa se nepretrgoma giblje na tržišču. To gibanje denarja je njegov obtok: denar nenehno kroži.

Druga stvar, ki se razvije iz funkcije denarja kot menjalnega sredstva, je zamenjava polnovrednega novca za nepolnovrednega in nato porajanje papirnatega denarja. Znano je, da tvori vsebino gibanja v blagovnem prometu zamenjava ene uporabne vrednosti za drugo uporabno vrednost. Za lastnika platna je torej bistveno, da realizira ta smoter, da ne-uporabno vrednost platna zamenja za uporabno vrednost žita. Ker imamo denar, opravimo to z denarjem. Toda, če je v obtoku kovinski, zlat denar, je naravno, da se bo obrabljal. Po določenem času dolarji ne bodo več težki en gram, temveč nekaj manj. Ali bodo lastniki blaga, ki ga prodajajo, ugovarjali, ker je dolar že nekoliko obrabljen? Ali ga ne bodo vzeli in ali bodo zahtevali s tehnično prav en gram — dolar. Ne bodo. Če so v prometu in... veljajo tako obrabljeni dolarji, se ne bo posebno brigal, da to ni popolnoma točno en gram, temveč za tisočinko grama manj. Važno je, da velja kot dolar. Lastnik platna odstopi platno tudi za obrabljeni dolar, ker lahko tudi za tak dolar kupi žito.

Zakaj se ne interesira, ali je novce prav idealno točno težak, kolikor je potrebno? Zato, ker mu ni potrebno, da bi mu denar ostal kot vrednost trajno v žepu, kot jamstvo vrednosti, kot jamstvo za družbeno delo, temveč mu je potreben le trenutno. Zakaj trenutno? Ker se z denarjem, s tem trenutnim prehodom iz platna v denar prizna, da je njegovo privatno delo prav tako družbeno delo. Njemu pa je potrebno samo to: da dobi priznanje, da je njegovo delo družbeno delo. Brž, ko je zamenjal blago za denar, gre takoj realizirati priznano družbeno delo za določeno uporabno vrednost, to pomeni za žito. V funkciji menjalnega sredstva izraža denar kratkotrajno vrednost blaga, ki je bilo zanj zamenjano. Kot nekakšen odsev ima denar tu kratkotrajno funkcionalno vlogo, da preprosto opravimo to premestitev blaga — od platna do žita.

Praksa kaže, da se nekateri kovanci obrablajo, in to najbolj tam, kjer največ obračunavajo, to pa je najpogostejše pri drobnem trgovanju. Da bi se izognili škodi zaradi obrabljanja denarja, pride med drugim samo po sebi, da namesto zlata uporabljajo bakreni, niklajski in razne druge vrste drobnega denarja, ki niso polnovredni novci. Najvažnejše je, da ima ta denar priznanje, da ga sprejemajo kot denar, da velja za predstavnika družbenega dela. Lastnik blaga pa, ki ga hoče zamenjati za drugo blago, razumljivo z denarjem kot menjalnim sredstvom, niti ne vpraša za kaj drugega. Samo da dobi lik vrednosti svojega blaga, ki mu daje

pravico na zaželeno uporabno vrednost. Ta lik pa ni nujno, da je polnovredni novce.

8. Papirnati denar

Ob funkciji denarja kot menjalnega sredstva nastaja tudi papirnati denar. Papirnati denar je denarni znak. To je denar s prisilnim tečajem. Država tiska določene papirnate listke z določenimi znaki in jim da prisilno veljavo, da se lahko sprejemajo in da jih morajo sprejemati kot denar. To je vse, kar lahko država napravi. Toda država ne more določiti vrednosti papirnatega denarja. Papirnati denar ima posebne zakone, ki določajo njegovo vrednost. Kakšni so ti zakoni, ki določajo vrednost papirnatega denarja? Vrednost zatega denarja določa delovna storilnost v proizvodnji zlata, ker je od te odvisen družbeni delovni čas za gram zlata. Če pa imate v prometu opravka s papirnatim denarjem, ne moremo zahtevati, da bi njegovo vrednost odredila poraba dela za njegovo izdelavo, ker je ta poraba zelo majhna in bi to bila brez-pomembna vrednost. To pomeni, da vrednost denarja izvira iz samega prometa.

Vzemimo, da potrebujemo za tisoč vrst blaga, ki je na prodaj, deset tisoč dolarjev, da ima vse to blago ceno deset tisoč dolarjev. Vzemimo, da opravi vsak dolar samo enkrat funkcijo vrednostnega merila in menjalnega sredstva. To so zlati dolarji. Kaj bi se zgodilo, če bi zaradi kakšne okolnosti prišlo do tega, da bi bilo v prometu toliko denarja kakor prej, da bi pa nakovali in izročili v promet 12.000 dolarjev? Se naprej vzemimo, da opravi vsak dolar svojo funkcijo samo enkrat. Očitno je pri tem, da je 2000 dolarjev preveč. Ali bo to vplivalo na znižanje vrednosti denarnega blaga? Ne bo. V tem položaju bo preprosto in kratko malo 2000 dolarjev potegnjenih iz prometa. Posamezni blagovni proizvajalci jih bodo spravili v svoje blagajne kot nakopičeno blago, ali pa jih bodo nesli v kovnico in jih prekovali v palice. Iz tega zlata je mogoče izdelati tudi kakit Zlato ima kot kovina uporabno vrednost; služi na primer kot material za zobe, za okraske in v kemični industriji sploh.

(Nadaljevanje sledi)

Uredniški odbor

»NAŠE SKUPNOSTI«

Nikola Balog, Tone Vratuša, Todor Vujasinović, Danilo Vuković, Dušan Vuković, Kiro Gligorov, Ašer Deleon, Milun Ivanović, Petar Ivičević, Jovan Janković, Jovan Marinović, Ljubisav Marković, Nikola Miljanić, Mitro Mitrović, Ante Novak, Vojin Popović, Zdenko Has, Nikola Cobellić, Rajko Skaljak

Predsednik uredniškega odbora

KIRO GLIGOROV

Glavni in odgovorni urednik

RAJKO SKALJAK

UREDNIŠKI ODBOR ZA SLOVENIJO
Ivo Klemenčič, Vasja Kogel, Viktor Kotnik, Mile Smolinsky, Pavle Zaucer

Predsednik uredniškega odbora
za Slovenijo

PAVLE ZAUCER